

Ensimmäinen tutkimusraportti ilmestynyt

Kansallisarkisto on julkaissut ensimmäisen Internoidut –hankkeen tuottaman tutkimusraportin, tutkija *Niklas Jensen-Eriksenin* laatiman ”Saksan ja Unkarin kansalaisten sekä heidän suomalaisten puolisoitensa internointi 1944–1947”. Ohjausryhmän jäsenet ja eräät viranomaishenkilöt ovat saaneet tämän 75-sivuisen raportin jo jonkin aikaa sitten. Lähipäivinä se jaetaan myös kansanedustajille, sillä tarkoituksena on, että se toimisi tausta-aineistona internoitujen korvausasiaa koskevaa lainsäädäntöä laadittaessa.

Hankkeen kokoama muistitietoaineisto

Kesäkuusta lähtien on tutkimusavustaja *Paula Uhlenius* koonnut haastattelu- ja muistitietoja entisiltä internoiduilta ja eräiltä muiltakin suomensaksalaisilta. Työ on sujunut hyvin, haastatteluja on tähän mennessä tehty 18 ja lisäksi on valmiiksi nauhoitettuna saatu yksi haastattelu. Kaikki tavoitetut henkilöt ovat mielellään suostuneet haastatteluun. Moni nuoremmista haastateltavista tosin on ollut sitä mieltä, että haastattelu tuskin kannattaa muistitietojen vähyyden vuoksi. On kuitenkin osoittautunut, että useilla internoiduilla, jotka vuosina 1944–46 olivat yli kymmenvuotiaita, on hyvin tarkkoja muistikuvia leirielämästä ja myös myönteisiä kokemuksia. Heitä nuorempien muistot ovat enemmän tunne- ja tunnelmamuistikuvia.

Haastatteluissa on tullut esiin, että internoiminen ja omaisuuden luovutusasia on joillakin vaikuttanut merkittävästi myöhempään elämäntilanteeseen. Haastatellut miehet ovat yleensä naisia vähäsanaisempia. Kaikki nuoremmat haastateltavat eivät ole tarkkaan tiedäneet, millä leireillä heitä on pidetty. On myös havaittu, että jos vanhemmat eivät ole kotona puhuneet internoimisesta, on myös lapsi oppinut vaikenemaan asiasta.

Samaan perheeseen kuuluvista on tähän mennessä haastateltu vain yhtä, jatkossa haastatellaan myös muita tavoitettavissa olevia perheenjäseniä.

Itsemurhan tehneiden sotilaiden omaiset

Tutkimusavustaja *Heidi Mustajoen* tutkielmanteko itsemurhan tehneiden sotilaiden omaisten asemasta on edennyt hyvin ja valmistunee näillä näkymin syksyn aikana. Tutkielmasta selviää, että sotilaiden itsemurhien seurauksena jäi leskeksi 263 naista ja orvoksi 295 lasta. Etenkin orpojen määrä lienee kuitenkin ollut suurempi, sillä puolustusvoimien asiakirjat eivät olleet ajan tasalla sotilaiden perhekoon suhteen.

Omaisille ei välttämättä kerrottu todellista kuolinsyytä talvisodassa tehdyistä itsemurhista, vaan läheiset saattoivat luulla sotilaan kaatuneen. Jatkosodan aikana todettiin kuitenkin kuolinsyyntä peittelyn aiheuttavan ongelmia hautaus- ja korvauskysymyksissä. Itsensä surmanneet sotilaat haudattiin pääsääntöisesti sankarivainajina. Vain rikoksiin syyllistyneiden sotilaiden sankarihautaus kiellettiin.

Itsemurhan tehneiden sotilaiden omaiset eivät olleet oikeutettuja viranomaisiin, sillä lain mukaan korvausta ei myönnetty itse aiheutetuista kuolemista. Tuen maksaminen oli kuitenkin mahdollista, jos itsemurhan katsottiin johtuneen sotapalveluksen erityisolosuhteista. Itsensä surmanneiden sotilaiden omaisten asema otettiin sotien jälkeen esiin eduskunnassa pariin otteeseen kokoomuksen kansanedustajien aloitteesta. Vaikka läheisten aseman parantamiseen suhtauduttiin myönteisesti, viranomaiset eivät ryhtyneet varsinaisiin toimenpiteisiin ennen maaliskuuta 1949. Tuolloin valtioneuvosto päätti ylimääräisen eläkkeen myöntämisestä niille omaisille, joiden huoltaja oli kuollut ns. epätavallisissa olosuhteissa. Käytännössä ylimääräisiä eläkkeitä myönnettiin itsemurhan tehneiden sotilaiden omaisille kuitenkin hyvin vähän.

Suurin osa (80 %) itsensä surmanneiden sotilaiden omaisista haki korvauksia Valtion tapaturmatoimistosta. Eniten tukia hakivat sotilaiden lesket ja vanhemmat. Korvausten hakijoiden joukossa oli selvästi enemmän perheellisten sotilaiden omaisista ja tukea anoneet olivat myös keskivertoa parempiosaisia. Tapaturmatoimiston kanta itsemurhien korvaamiseen oli lähtökohtaisesti kielteinen. Tutkituista 88 korvaushakemuksesta se ei puoltanut kuin kahta anomusta. Tapaturmatoimiston korvausratkaisuissa kuvastuvat ajan sotapsykiatrian ajattelutavat, joiden mukaan sotilaiden pitkäkestoiset psyykkiset häiriöt eivät voineet aiheutua sotapalveluksesta vaan olivat sotilaan omaa syytä. Omaisilla oli oikeus valittaa tapaturmatoimiston päätöksistä vakuutus- ja korkeimpaan oikeuteen. Tapaturmatoimiston tavoin vakuutusosasto suhtautui kielteisesti itsemurhien korvaamiseen. Sen sijaan korkein oikeus katsoi, että sotilaiden itsemurhat olivat aiheutuneet sotapalveluksesta ja kumosi aiemmat kielteiset päätökset.

Mustajoen tutkimusavustajan palvelussuhdetta jatketaan syyskuun ajaksi, sillä hän laatii vielä laajahkon kirjoituksen aiheestaan hankkeeseen liittyvään artikkelikirjaan.

Vierasmaalaisten sotilaiden siittämät lapset

Projektitiedotteessa huomioidaan tällä kertaa hieman laajemmin vierasmaalaisten sotilaiden siittämiä lapsia koskevia kysymyksiä. Syynä on, että Suomessakin on ilmennyt pyrkimyksiä selvittää näitä sodanaikaisia ja -jälkeisiä tapahtumia.

Saksalaisten sotilaiden lapset Suomessa

Vuonna 2006 perustettiin Rovaniemellä Saksalaisten sotilaiden lapset (SSL)-niminen yhdistys. Yhdistyksen tarkoituksena on auttaa saksalaisten sotilaiden lasten juurien etsinnässä, luoda yhteyksiä isien ja lasten sekä heidän omaistensa välille, tiedottaa em. asioista ja valvoa jälkeläisten etuja. Saksalaisten sotilaiden suomalaisten naisten kanssa siittämien lasten tarkka lukumäärä ei ole tiedossa. SSL:n arvio määrälle on 4

000–5 000. Oulun yliopiston historiantutkija *Marianne Junilan* arvion mukaan syntyi jatkosodan vuosina noin 2 300 lasta, joiden isä kuului Saksan sotavoimiin. Lukumääräarvioiden perusongelmana on se, että sodan aikana viranomaiset pystyivät dokumentoimaan ainoastaan pienehkön osan tapauksista.

Muiden ulkomaalaisten sotilashenkilöiden siittämät lapset

Kansallisarkisto selvittää mahdollisuuksia tutkia aihetta, sillä eri arkistojen kokoelmia seulomalla olisi mahdollista saada tarkempi kuva saksalaisten sotilaiden lasten sodanaikaisista ja -jälkeisistä vaiheista ja asemasta.

Talvisodan puhjetessa Suomeen saapui useita tuhansia ulkomaalaisia vapaaehtoisia sotilaita, etupäässä Ruotsin kansalaisia, mutta myös brittejä, norjalaisia, tanskalaisia ja monen muun maan edustajia. Osa vapaaehtoisista jäi Suomeen useiksi vuosiksi ja heidän seurustelusuhteistaan suomalaisten naisten kanssa syntyi myös vapaaehtoisten lapsia.

Jatkosodan vuosina lienee lisäksi syntynyt vähintään muutamia kymmeniä neuvostosotavankien siittämiä lapsia. Maatiloilla oli kesäkauisin enimmillään noin 15 000 neuvostosotavankia ja kun osa maaseudun miehistä palveli sotajoukossa, syntyi seurustelusuhteita, jotka kuitenkin useimmiten pidettiin salassa. Vuosina 1944–46 Suomessa toimi Liittoutuneiden valvontakomissio, jonka henkilökunta käsitti noin 200 miestä ja näiltäkin lienee syntynyt joitakin jälkeläisiä.

Vanhemmat vastaavat ilmiöt Suomessa

Autonomian aikana Suomessa oli eri paikkakunnilla muutamia venäläisiä varuskuntia. Näihin kuuluvien upseerien ja sotilaiden seurustelusuhteista suomalaisten naisten kanssa syntyi myös lapsia. Viranomaiset eivät kuitenkaan juuri pitäneet kirjaa tapauksista. Venäläisiä joukkoja lisättiin Suomessa Krimin sodan aikana 1850-luvulla ja myös ensimmäisen maailmansodan aikana 1910-luvulla kasvoi venäläisten sotilaiden määrä Suomessa. Ns. ”ryssänmorsiamia” lienee vuonna 1917 ollut vähintään noin 10 000. Lisäksi venäläiset sotilasviranomaiset toivat vuonna 1916 Suomeen noin 3 000 ns. kiinalaista rangaistusvankia (oikeastaan hunguseja) ja näiltäkin syntyi joitakin jälkeläisiä.

Huhtikuussa 1918 Suomeen saapuneeseen Saksan Itämeren divisioonaan kuului yhteensä noin 9 000 sotilasta. Viimeiset saksalaiset sotilaat lähtivät kahdeksan kuukautta myöhemmin joulukuussa ja heidän siittämänsä jälkeläiset syntyivät vuoden 1919 puolella.

Kansallisarkiston mahdollinen selvitys ulkomaalaisten sotilaiden lapsista koskisi kuitenkin ainoastaan toisen maailmansodan tapahtumia.

Norjan saksalaislapset

Norjassa syntyi vuosina 1941–46 arviolta 10 000–12 000 saksalaisten sotilaiden siittämää lasta. Näitä kutsutaan joko ”saksalaislapsiksi” (tyskbarn) tai ”sotalapsiksi” (krigsbarn). Terminologia on siis erilainen kuin Suomessa, jossa sotalapsi tarkoittaa sotavuosina muihin pohjoismaihin kuljetettuja lapsia.

Norjassa etupäässä kaksi järjestöä ajaa saksalaislasten asiaa: vuonna 1978 perustettu Norges Krigsbarnforbund ja vuonna 1993 syntynyt Rettferd for taperne. Lisäksi on vielä Norges Lebensbornforening.

Vuonna 2005 eduskunta (Stortinget) myönsi mm. saksalaislapsille oikeuden hakea korvausta kiusaamisesta (Erstatningsordning for krigsbarn og ersatningsordningen for romanifolk/tatere og eldre udanningskadelidende samer og kvener, St.meld. nr 44 2003–04).

Hakuajan sisällä saapui 2 028 saksalaislapsen hakemusta. Vuonna 2008 oli hyväksytyjä hakemuksia 1 553 ja hylättyjä 148. Käsittelyssä oli vielä 327 hakemusta.

Tavanomainen korvaussumma on 20 000 Norjan kruunua eli noin 2 000 euroa. Tosin voidaan myöntää jopa 200 000 kruunun korvaus, mutta ainoastaan tavallista vaikeimmassa tapauksissa ja silloinkin vain lääkärin- tai psykologin lausuntojen perusteella.

Tanskan saksalaislapset

Tanskassa syntyi saksalais miehityksen aikana arviolta 6 000–8 000 saksalaislasta. Maassa on toiminut vuodesta 1996 lähtien Tyska Krigsbørns Forening saksalaislasten etujärjestönä. Saksalaislapsista on käytetty ilmaisua Wehrmachtskinder ja lisäksi käytetään nimitystä SS-Kinder johtuen siitä, että Waffen-SS:n joukoissa palveli noin 6 000 vapaaehtoista Tanskan miestä. Lisäksi oli ns. Wehrmachtsgefolge eli henkilöitä, jotka palvelivat Wehrmachtissa aseettomissa tehtävissä.

Etujärjestö on käynyt toistaiseksi tuloksettomia neuvotteluja oikeusministeriön kanssa korvauslainsäädännöstä. Yhdistyksen tärkein peruste korvausvaatimuksille on se, että saksalaislapsia on syrjitty taustansa vuoksi.

Euroopassa miljoona vierasmaalaisten sotilaiden lasta ja 36 kansallista etujärjestöä

Euroopassa voidaan arvioida olevan vähintään miljoona toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sitä seuranneina vuosina syntyneitä vieraiden maiden sotilaiden siittämää lasta. Toisen maailmansodan aikana oli ulkomaalaisia sotilaita monessa maassa ja syntyi suuria määriä heidän siittämiä lapsia. Nämä lapset ovat nyt 65–70-vuotiaita ja ympäri Eurooppaa he ovat heränneet ajamaan tavoitteitaan. Heidän etujaan valvoo tällä hetkellä tiettävästi 36 kansallista järjestöä.

Pelkästään Saksassa lienee syntynyt noin puoli miljoonaa vierasmaalaisen sotilaan lasta. Yhdysvaltain miehitysvyöhykkeellä Saksassa toisen maailmansodan jälkeen syntyi tiettävästi noin 96 000 ns. ”miehityslasta” (Besatzungskinder). Näistä 2 000–3 000 on arvioitu olevan mustien sotilaiden siittämiä lapsia. Vuosina 1944–45 osallistui neljä miljoonaa neuvostosotilasta taisteluihin Saksan maaperällä. Seurauksena joukkoraiskauksista ja seurustelusuhteista syntyi erään arvion mukaan 292 000 lasta. Myös puolalais- ja tsekkimiehet raiskasivat sodan loppuvaiheessa ja sen jälkeen suurehkon määrän saksalaisnaisia.

Kattavia ja luotettavia selvityksiä Euroopassa syntyneiden vierasmaalaisten sotilaiden lapsien lukumäärästä Euroopassa ei ole. Muutamit hajatiedot valaisevat kuitenkin hyvin tilannetta. Ranskassa syntyi erään arvion mukaan toisen maailmansodan aikana vähintään 85 000 saksalaisten sotilaiden siittämää lasta. Eräiden arvioiden mukaan näiden lasten lukumäärä olisi kuitenkin jopa noin 200 000. Iso-Britanniassa oli sotavuosina kanadalaisia joukkoja ja tämän seurauksena syntyi 22 000 lasta. Alankomaissa syntyi samoihin aikoihin noin 6 000 kanadalaisten sotilaiden lasta.

Amer-aasialaiset ja tukikohtalapsit

Kaakkois-Aasiassa palveli Vietnamin sodan aikana toista miljoonaa Yhdysvaltain sotilasta. Heidän siittämäärän on arvioitu syntyneen vähintään 30 000 lasta. Eräiden arvioiden mukaan lukumäärä olisi Korean sota mukaan lukien jopa noin 200 000.

Nämä jälkeläiset tunnetaan amer-aasialaisina (Amerasians). Yhdysvaltain kongressi sääti vuonna 1982 lain, jonka mukaan amer-aasialaiset hyväksyttiin USA:n kansalaisiksi. Ensi vaiheessa kansalaisiksi hyväksyttiin kuitenkin ainoastaan USA:ssa jo oleskelevat amer-aasialaiset, mutta vuoden 1987 Amerasian Homecoming Actin perusteella USA salli jokaisen vuosina 1962–76 Vietnamin sotilaiden syntyneen yhdysvaltalaisen siittämän henkilön pääsyn Yhdysvaltoihin. Yhteensä noin 25 000 amer-aasialaista lienee vähitellen saapunut maahan. Heidän ei tarvitse todistaa alkuperäänsä, mutta maahanmuuton ehtona on, että heissä on tunnistettavia fyysisiä ominaisuuksia. Noin 2/3 on valkoisihoiden ja noin 1/3 värillisten pohjoisamerikkalaisten sotilaiden siittämiä lapsia.

Toisen maailmansodan jälkeen USA:lla on ollut sotilastukikohtia useissa kymmenissä maissa. Seurauksena tästä on kuudessakymmenessä vuodessa syntynyt runsaasti yhdysvaltalaisten sotilaiden lapsia. Näistä ei ole lukumääräarvioita, mutta Islannissa, jonka asukasluku on noin 300 000, on suhteellisen paljon yhdysvaltalaisten sotilaiden siittämiä lapsia. Tämä johtuu siitä, että USA:n sotilastukikohta toimi Keflavikissa useita vuosikymmeniä. Tilanne on samantapainen monessa muussakin maassa, joskin ilmiö erottuu selvimmin väkiluvultaan pienissä kuin suuremmissa maissa.